

Problematyka agresji w środowisku szkolnym

Agata Bochenek

*„Łaskawość zbrodnią jest, kiedy
oszczędza nieprawość”*

Agresja - definicje

- „...zachowanie fizyczne lub werbalne podejmowane z zamiarem skrzywdzenia lub zniszczenia” (Zimbardo, 1994)
- „...zachowanie podjęte z zamiarem skrzywdzenia innej osoby” (Caprara, Pastarelli, 1993)
- „...agresja to zamierzone działania mające na celu wyrządzenie komuś lub czemuś - osobie lub przedmiotowi - krzywdy: szkody, straty, bólu” (Filipczuk, 1988)
- „...pewne działanie, myśl lub impuls, którego celem jest wyrządzenie krzywdy fizycznej lub psychicznej, realnej lub symbolicznej określonej osobie lub jej reprezentantowi” (Ricciuti, 1989)
- „...jest aspołecznym sposobem zachowania się wynikającym z wrogich tendencji i chęci szkodenia innym lub niszczenia oraz działaniem skierowanym przeciw ludziom wynikającym z określonych pobudek uczuciowych, służących celom samoobrony lub rozszerzenia swej dominacji” (Mandl, 1989)

Agresja – definicje (2)

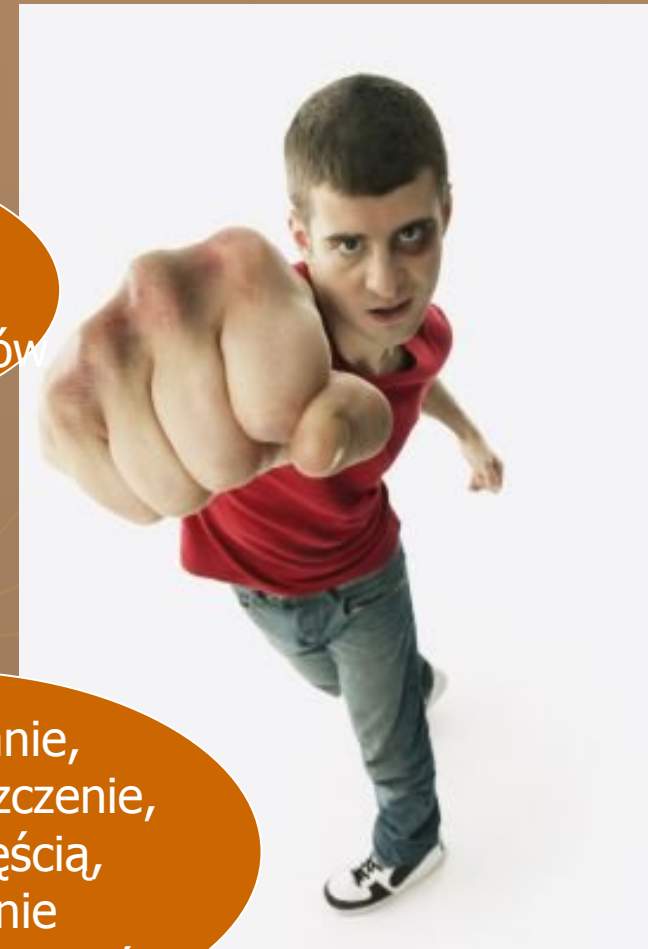
- ▶ wrogość, wojowniczność, napastliwość, destrukcyjność - terminy służą do określenia tendencji czy skłonności do zachowania czynnego lub werbalnego skierowanego przeciwko komuś lub czemuś
- ▶ O przemocy można mówić w wypadku nierównowagi sił, wtedy gdy osoba posiadająca przewagę fizyczną lub psychiczną używa jej przeciw osobie słabszej

gniew

=

agresja

Agresja - rodzaje

Agresja – rodzaje cd.

- ▶ **agresja reaktywno-emocjonalna** - wyładowywaniu negatywnych emocji w postaci impulsywnych wybuchów
- ▶ **agresja instrumentalna (zadaniowa)** - której celem jest uzyskanie konkretnych korzyści materialnych lub niematerialnych
- ▶ **agresja destruktywna** - wynikająca z wyznawania przez sprawców ideologii opartej na uogólnionej wrogości i niechęci wobec ludzi przy silnej identyfikacji z normami i wartościami subkulturowymi

Mobbing

- ▶ Ang. *mob* – rzucać się na kogoś lub na coś
- ▶ To terror psychiczny: zaczepianie, izolowanie, obmawianie, nieprzyjazne wypowiedzi i zachowania grupy osób, lub osoby, w stosunku do drugiej osoby, lub grupy, mające na celu wyłączenie konkretnej osoby z grupy koleżeńskej, zawodowej lub z życia.
- ▶ Ma charakter długotrwały i panuje tylko w sytuacjach, w których osoby znaczące, np. nauczyciel, szef w pracy, pozwalają na taki proceder.
- ▶ Jest on bezinteresowny, sprawcy nic nie zyskują. Osoba poddana mobbingowi nie wie, dlaczego jest maltretowana, nie czuje się winna, całą sytuację traktuje jak koszmar, który kiedyś musi się skończyć
- ▶ Jeżeli to zjawisko trwa przez dłuższy czas (może trwać nawet latami), wówczas stan psychiczny ofiar podobny jest do stanu psychicznego osób, które przeżyły ciężkie katastrofy. Tak silna presja psychiczna wywierana na ofiarę powoduje, że mobbing najczęściej kończy się długotrwałą chorobą, inwalidztwem lub samobójstwem człowieka.

Objawy przemocy:

- siniaki, ślady uderzeń
- lęk przed dotknięciem, kulenie się
- nadmierna agresywność
- apatia
- zaburzenia mowy (wynikające z napięcia nerwowego)
- dolegliwości psychosomatyczne (ból brzucha, głowy, mdłości)
- brak poczucia pewności siebie
- depresja
- kłamstwa
- lęk przed porażką

Mechanizmy powstawania agresywnego zachowania

Teorie biologiczne

Neurofizjologiczne i organiczne podłoże agresji (Sheldon 1949; Lindsley 1967; Jacobs, McClellmont 1965)

Agresja jako instynkt, popęd:

- hormizm McDougalla 1926
- psychoanaliza Freuda 1959, 1984
- koncepcja ewolucyjno-ekologiczna K. Lorenza 1973

Teoria „frustracja-agresja”
(klasyczna forma Dollarda, Millera z 1939; jej modyfikacje Rosenzweig 1938; Berkowitz 1962-1967)

Agresja jako wyuczona dyspozycja
(Frączek, Pufal-Struzik 1996)

Agresja nawykowa – efekt klasycznej teorii uczenia się
(Buss 1961; Łukaszewski 1971)

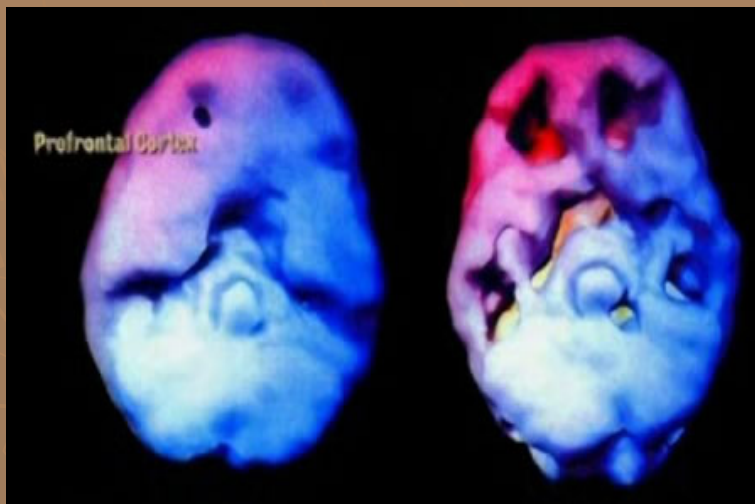
Społeczne uczenie się zachowań agresywnych (Bandura 1969, 1971, 1973; Bandura, Warters 1963, Bronfenbrenner 1970, 1979, 1986)

Teorie psychologiczne

Biologiczne teorie powstawania agresji (1): Neurofizjologiczne i organiczne podłoże agresji

Teorie biologiczne wyjaśniające agresję:

- ▶ wrodzonymi cechami organizmu
- ▶ strukturą lub funkcjami neurologicznymi czy fizjologicznymi

Konstytucjonalizm Sheldona

- ▶ Budowa człowieka – podstawowy wyznacznik jego zachowania, jest „obiektywną manifestacją osobowości”
- ▶ Przestępcę charakteryzuje określony fenotyp – mężczyzna wysoki, dobrze zbudowany lub o mezomorficznej konstytucji cielesnej.

Teorie genetyczne

- ▶ **Agresja** jako skutek zaburzeń struktury chromosomalnej (anomalie chromosomów X lub Y)

Biologiczne teorie powstawania agresji (2):

Agresja jako instynkt, popęd

Hormizm W. McDougalla (Hormizm = teoria instynktów)

agresja jest bezpośrednim efektem działania wrodzonego, specyficznego mechanizmu popędowego-instynktu walki. Jest związana z dążeniami popędowymi jednostki)

Psychoanaliza Z. Freuda

- agresja jako zjawisko autonomiczne, leży w naturze ludzkiej i stanowi przejaw wrodzonego popędu i jedyny sposób redukcji nagromadzonej energii jednostki. Jest także odpowiedzią na frustracje potrzeb jednostki, szczególnie seksualnych (inspiracja dla teorii frustracji-agresji)

Koncepcja ewolucyjno-ekologiczna K. Lorenza

- Agresja pełni tu ważną i pożyteczną rolę w świecie zwierząt, przy selekcji naturalnej. To jeden z podstawowych instynktów, utożsamianym z energią, umożliwiającym przeżycie i przetrwanie gatunku.

Nie da się udowodnić wyłącznego determinizmu konstytucjonalnego, genetycznego czy fizjologicznego agresywnego zachowania - brak jest stale czynnej potrzeby agresji zarówno u zwierząt, jak i u ludzi

Agresja jako popęd wrodzony

- ▶ Zachowania agresywne związane są z obecnością we krwi takich hormonów jak adrenalina i testosteron. Mogą być także związane z przyjmowaniem narkotyków, alkoholu itp.
- ▶ Istnieją w mózgu miejsca, których drażnienie może zarówno wywołać jak i zahamować zachowania agresywne
- ▶ Wśród przestępców – recydywistów jest znacząco większy odsetek osób z zaburzeniami chromosomalnymi niż w całej populacji
- ▶ Obserwacje zwierząt pokazują, że pewne gatunki zwierząt zachowują się agresywnie mimo tego, że nie miały szans zaobserwować takich zachowań u innych osobników, nie były także prowokowane ani sfrustrowane. Drapieżniki są bardziej agresywne niż roślinożercy.

- ▶ Frustracja to zespół przykrych emocji związanych z niemożnością realizacji potrzeby lub osiągnięciu określonego celu.
- ▶ Frustracja wywołuje pobudzenie do różnych rodzajów zachowań, a jednym z ich jest agresja
- ▶ Agresja występuje, gdy głównym efektem frustracji jest gniew.

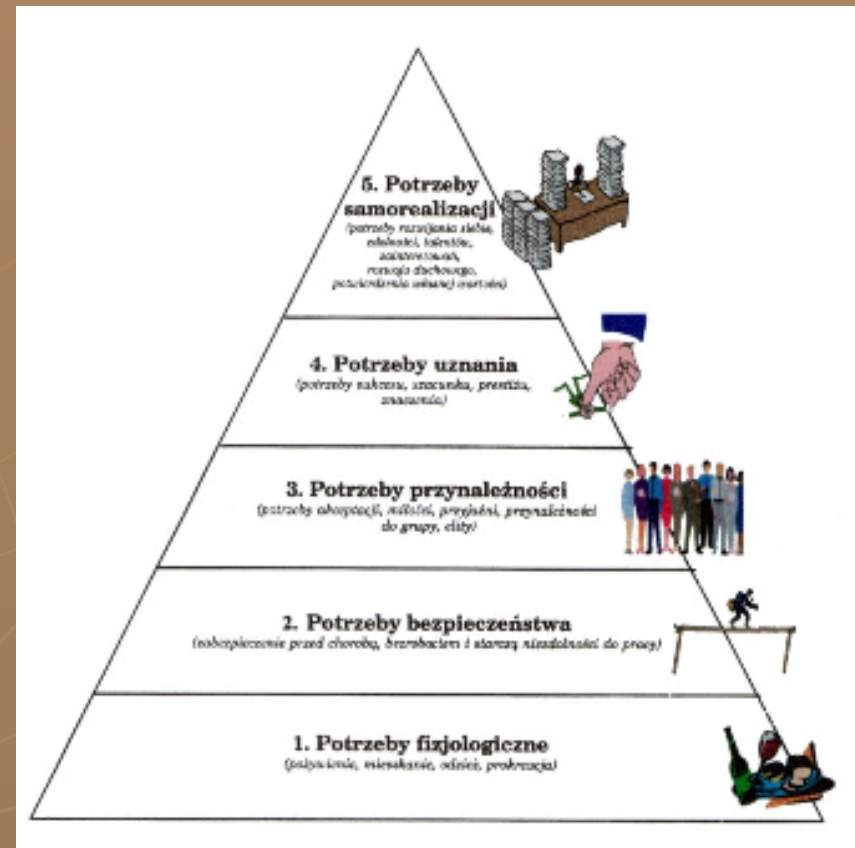
Psychologiczne teorie powstawania agresji (1)

Teoria „frustracja-agresja”

Stwierdzono związek między brakiem zaspokojenia potrzeb dziecka oraz brakiem zaangażowania w sprawy dziecka a późniejszymi tendencjami do agresji i wrogości wobec innych ludzi.

- Występowanie agresji jest skutkiem frustracji potrzeb podstawowych: potrzeby kontaktu uczuciowego, miłości (Maslow) lub zablokowania dominujących motywów, celów, pragnień.
- Jest więc efektem psychologicznego zagrożenia osobowości jednostki.

Teoria „frustracja-agresja”c.d.

Agresogenne jest:

- zagrożenie obrazu własnej osoby,
- zagrożenie osobistej godności,
- zagrożenie obniżenia samooceny.
- Zaatakowanie kogoś jest wtedy sposobem odbudowania zdewaluowanego *ego* czy podniesienia szacunku do siebie.
- Poznanie przyczyn frustracji pozwala zmniejszyć agresję przejawianą w zachowaniu.

Agresja jako wyuczona dyspozycja

Agresja nawykowa – efekt klasycznej teorii uczenia się

- ▶ o agresji i jej skuteczności w działaniu decydują wzmocnienia pozytywne i negatywne.
- ▶ Jeśli agresja służy realizacji celu, ma on wartość nagrody i przyczynia się do utrwalenia zachowania (szczególnie, gdy kara ma dla podmiotu mniejszą wartość gratyfikacyjną niż satysfakcja z przejawianej agresji).
- ▶ Agresja podlega samowzmacnianiu.

Skutki nagrody mają także:

- ▶ zaniechanie kary za agresję
- ▶ tolerowanie agresji.

Takie reakcje kształtują i utrwalają nawykowe zachowania agresywne.

Agresja jako wyuczona dyspozycja c.d.

Kara za agresję hamuje lub wygasza reakcje agresywne, gdy:

- ▶ jednostka ma alternatywę innego, nieagresywnego zachowania i ma motywację, aby zachowywać się inaczej.
- ▶ Kiedy jednak agresja jest jedyną reakcją w danej sytuacji (ataku czy frustracji) – nawet silna kara jej nie zahamuje.

Agresja jako wyuczona dyspozycja c.d.

- Negatywna rola kar w wychowaniu.

Kary, gdy są głównym środkiem wychowawczym:

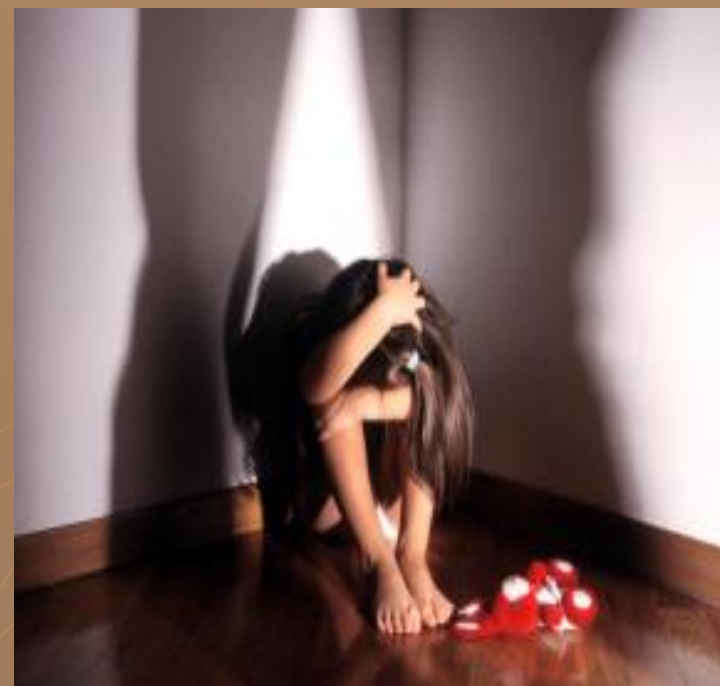
- wyzwalają agresję, zachowania aspołeczne i antyspołeczne
- przyczyniają się do dezintegracji osobowości jednostki (wyzwalają upór, dążenie do odwetu, potęgują napięcie)
- Kara powoduje frustrację – ważną siłę napędową agresji!
- Może też mieć rolę agresotwórczą – modelowanie.

Społeczne uczenie się zachowań agresywnych

Teoria społecznego uczenia się agresji
(Bandura, Bronfenbrenner, Buss):

- ▶ obserwowania agresywnych modeli
- ▶ akceptowania przez grupę agresji.
- ▶ Obcowanie z modelem – obserwator uczy się zachowań oraz emocji.
- ▶ Rola mediów

Oglądanie przemocy w mediach to podstawa uczenia się agresywnych skryptów, przypominania sobie już wyuczonych, usprawiedliwiania takich zachowań.

Społeczne uczenie się zachowań agresywnych c.d.

Istotne czynniki modelowania:

- **właściwości podmiotu** (osoby naśladowującej) stopień rozwoju fizycznego, psychicznego, motywacja do naśladowania
- **cechy sytuacji bodźcowej** (naśladowanych zachowań) - sposób demonstracji zachowań, aby były łatwe do przyswojenia

Właściwości modelu

- kompetencje (wysoki status)
- emocjonalny związek z modelem
- dysponowanie wzmocnieniami pozytywnymi i negatywnymi
- podobieństwo z osobą obserwującą
- ilość modeli
- zgodność działań modelu z grupą, do której się aspiruje
- skuteczność działań modelu

Źródła zachowań agresywnych

- ▶ Mass media
- ▶ Rodzina
- ▶ Grupy rówieśnicze
- ▶ Szkoła

Czynniki związane ze szkołą jako instytucją

- zbyt dużo dzieci w klasach, ograniczona ruchliwość
- czas spędzony głównie w sposób jednostronnie ukierunkowany
- zbyt wiele sytuacji bez możliwości wyboru
- ogólny standard budynku i otoczenia
- niewłaściwa kontrola uczniów
- częste zmiany nauczycieli

Szkoła jako źródło agresji

Szkoła jako źródło agresji

Czynniki psychologiczne

- frustracja wynikająca z braku dobrego kontaktu z dorosłymi lub agresja z ich strony
- niskie poczucie własnej wartości, połączone z dużą ilością otrzymywanych przez uczniów negatywnych komunikatów od dorosłych
- brak jasnych i przestrzeganych reguł życia szkolnego
- nieumiejętność radzenia sobie z przeżywaniem silnych i negatywnych uczuć, zwłaszcza złości
- nieumiejętność konstruktywnego rozwiązywania sytuacji konfliktowych

Szkoła jako źródło agresji

Czynniki związane z relacjami nauczyciel-uczeń

- ▶ sytuacje konfliktowe rozwiązywane przez dorosłych w sposób siłowy
- ▶ niewłaściwy sposób komunikowania się z uczniami (poniżanie, krytykowanie, ośmieszanie, itd.)
- ▶ niekonsekwentne metody dyscyplinujące uczniów
- ▶ sposób rozwiązywania problemów dyscyplinarnych podczas lekcji, częste nastawienie na szybki skutek
- ▶ nieumiejętność radzenia sobie z przeżywaniem silnych i negatywnych uczuć
- ▶ Wiele zachowań agresywnych, a szczególnie przemoc związana jest z wpływem grupy rówieśniczej. Dzieje się tak zwłaszcza wtedy, gdy w grupie występują normy przyzwalające na zachowania agresywne czy je nagradzające. Dzieci mogą mieć skłonności do prześladowania innych uczniów, ponieważ
- ▶ powielają zachowania agresywne znaczących członków grupy, zwłaszcza tych, którzy uważani są za silnych i odważnych
- ▶ odnoszą korzyści w postaci zdobywania popularności (lub pozycji w grupie)
- ▶ zachowania agresywne nie spotykają się z negatywnymi konsekwencjami ze strony dorosłych
- ▶ następuje dyfuzja odpowiedzialności (odpowiedzialność za zachowania agresywne rozkłada się pomiędzy członków grupy, zmniejszając poczucie winy),

Literatura warta przeczytania:

- ▶ Aronson E., Człowiek istota społeczna, Warszawa 1995
- ▶ Pospiszył I., Przemoc w rodzinie, Warszawa 1994
- ▶ Zimbardo P., Efekt Lucyfera, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008
- ▶ „Zło uwodzi w siedmiu krokach”
http://zdrowie.onet.pl/1504812,2041,0,1,,zlo_uwodzi_w_siedmiu_krokach,psychologia.html

